

СПЕЦКУРС «МЕТОДЫКА ПАРАЎНАЛЬНАГА ВЫВУЧЭННЯ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ» У СІСТЭМЕ МЕТАДЫЧНАЙ ПАДРЫХТОЎКІ СТУДЭНТАЎ-ФІЛОЛАГАЎ

Адным з асноўных палажэнняў Канцэпцыі літаратурнай адукацыі стала палажэнне аб вывучэнні роднай літаратуры ў кантэксце сусветнай, што сведчыць аб культуралагічнай накіраванасці выхавання і адукацыі. Школьнікі маюць магчымасць спазнаць і асэнсаваць вартасць сваёй літаратуры ад старажытнасці да нашага стагоддзя ў параўнанні з творамі літаратур іншых народаў. Гэта патрабуе і ад настаўніка спецыяльных ведаў, уменняў, здольнасцей – увогуле пашырэння яго творчага патэнцыялу.

Вывучэнне беларускай літаратуры ў кантэксце сусветнай павінна засноўвацца на супастаўленні літаратурных з'яў. Усведамленне агульнага, аб'ядноўваючага пачатку і непаўторных асаблівасцей свайго, нацыянальнага выступае як адзіны непадзельны працэс, а гэта, па сутнасці, азначае новую якасць літаратурнай адукацыі.

Праблема параўнальнага вывучэння беларускай літаратуры ў школе застаецца нявырашанай. Метадычныя рэкамендацыі носяць, у асноўным, агульны характар і не даюць уяўлення аб сістэме работы па вывучэнні беларускай літаратуры ў кантэксце сусветнай, што сведчыць аб патрэбе сістэмных падыходаў да параўнальнага вывучэння літаратуры.

Спецкурс «Методыка параўнальнага вывучэння беларускай літаратуры» дапаможа пераадолець супярэчнасці паміж аб'ектам і складанасцю праграма на матэрыялу і вучэбным часам, а таксама дасягнуць патрэбнага ўзроўню ведаў, уменняў, духоўнага, мастацка-эстэтычнага развіцця вучняў. Прадугледжвае навучанне метадычным прыёмам, якія выкарыстоўваюцца на ўсіх этапах аналізу твора пры параўнальным вывучэнні кожнай з тэм. Распрацаваная праграма нацэльвае на сістэматычную планамерную работу па ажыццяўленні беларуска-польскіх, беларуска-ўкраінскіх літаратурных узаема сувязей у працэсе вывучэння ўсяго асноўнага курса беларускай літаратуры ў сярэдняй школе.

Мэты навучання студэнтаў-філолагаў параўнальнаму вывучэнню беларускай літаратуры ў сярэдняй школе – даць уяўленне аб розных тыпах міжнацыянальных культурных сувязей: гісторыка-тыпалагічных і кантакта-генетычных; паказаць агульнасць, падабенства, паралелізм, параўнальную тыпалогію, літаратурныя кантакты (пераклады, наследаванні, перайманні і інш.) або адрознасць рэаліяў беларускай і іншых літаратур народаў свету.

На дадзеным спецкурсе патрэбна вырашыць наступныя **задачы**:

- навучыць суадносіць галоўныя філасофскія ідэі эпох, кірункі развіцця мастацтва ў цэлым, бачыць «нацыянальнае» ў літаратурным творы;
- навучыць асэнсоўваць мастацкі матэрыял ў культуралагічным (параўнанне гістарычных лёсаў, традыцый, тыпаў мастацкага мыслення),

псіхалагічным (засваенне асаблівасцяў менталітэтаў, архетыпаў, міфалагем) і ўласна літаратурным (тыпалагічныя, кантактныя і генетычныя сувязі як вынік культурных узаемін) аспектах;

- садзейнічаць пашырэнню духоўнага патэнцыялу асобы студэнта.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнты павінны **ведаць:**

- працэс станаўлення і развіцця міжлітаратурных узаемасувязей;
- прынцыпы параўнальнага метаду (прынцып гісторыка-тыпалагічных суадносін, прынцып узаемадапаўнення, прынцып устанаўлення кантактных сувязей;
- відавую класіфікацыю прыёму супастаўлення (унутрытэкставыя, міжтэкставыя і інтэрпрэтацыйныя супастаўленні).

Студэнты павінны **ўмець:**

- самастойна вызначаць тэму і падставы для параўнальна-тыпалагічнага вывучэння (жанр, мастацкі метаду, стыль, сюжэт, тэма, праблема, ідэя, вобраз і інш.);
- выкарыстоўваць асноўныя сродкі параўнальнага аналізу;
- аргументаваць і абагульняць зместавыя, кампазіцыйныя і моўныя асаблівасці параўноўваемых твораў.

Надзвычай шырокія магчымасці выкарыстання твораў замежных аўтараў у курсе беларускай літаратуры. Настаўнік можа звяртацца да замежнай класікі пры вывучэнні аглядных, манаграфічных тэм, тэорыі літаратуры, на семінарах, факультатывах і іншых формах заняткаў. Творы для параўнання павінны быць значнымі у літаратурным працэсе, педагагічна мэтазгоднымі,. Вызначаць галоўныя накірункі мастацка-эстэтычнай пераемнасці ў іх суадносінах з важнейшымі нацыянальнымі мастацкімі здабыткамі.

Перад пачаткам работы трэба вызначыць кола тэарэтыка-літаратурных паняццяў. Гэта паняцці, звязаныя з сусветным літаратурным працэсам, параўнальным вывучэннем літаратуры (кампаратывістыка, сусветная літаратура, славянскі кантэкст, літаратурныя ўзаемасувязі, тыпалагічныя сыходжанні, кантактна-генетычныя сувязі, агульнае і нацыянальна асаблівае ў літаратурах, стыль, аўтарская пазіцыя і інш.).

Актыўнаму засваенню тэарэтыка-літаратурных паняццяў садзейнічаюць такія формы, як уключэнне «тэарэтычнага мінімуму» ў кантэкстную мову (вуснае паведамленне, разгорнутыя адказы на пытанні і інш.).

Праграма зарыентавана на неабходнасць актыўнага выкарыстання тэарэтычных пасылак пры параўнальным разглядзе твораў. Пытанні і заданні павінны быць накіраваны на развіццё ў вучняў умення супастаўляць розных аўтараў ў рамках аднаго (некалькіх) мастацкіх напрамкаў, выяўляць праз супастаўленне своеасаблівасць індывідуальнага стылю мастака,

устанаўліваць узаемасувязі паміж асобнымі тэарэтыка-літаратурнымі паняццямі.

Уключэнне нагляднага эстэтычнага эквіваленту (жывапіснага, музычнага) будзе эфектыўным сродкам параўнальнага разгляду творчасці пісьменнікаў.

Пры арганізацыі работы па супастаўленні неабходна прытрымлівацца наступных умоў: супастаўляльны аналіз твораў рознанацыянальных аўтараў можа уводзіцца толькі тады, калі вучні дастаткова глыбока ўсвядомілі тэму і ідэю твораў. Ён павінен быць падпарадкаваны дзвіом мэтам: выяўленню агульнага і вылучэнню асаблівага, нацыянальнага; шырока выкарыстоўваць веды, набытыя вучнямі на ўроках рускай літаратуры. Вучняў патрэбна зараней зарыентаваць заданнямі супастаўляльнага характару.

Метады і формы работы залежаць ад узроўню літаратурнай падрыхтоўкі навучэнцаў, ад стану навыкаў самастойнай работы, ад зместу распрацаванага матэрыялу.

Прадугледжана вывучэнне наступных тэм:

Сусветная літаратура як кантэкст вывучэння беларускай.

Першыя згадкі пра сусветную літаратуру. І. В. Гётэ – знакаміты нямецкі паэт – аўтар першага, адпаведнага сучаснаму, тлумачэння паняцця «сусветная літаратура» (1827 г.). Сусветная літаратура як «залаты фонд» вялікіх творцаў і твораў. Вытокі сусветнай літаратуры. Прынцыпы падачы матэрыялу – гістарычны, тэарэтычны, праблемны. Феномен чалавека і «вечныя» вобразы ў літаратуры. Іх пераўвасабленне ў тыповыя чалавечыя характары. Параўнальнае літаратуразнаўства – дысцыпліна, якая даследуе ўзаемаўздзеянні і ўзаемаўплывы літаратуры як літаратуры сусветнай. Міжнародныя літаратурныя сувязі, нацыянальны менталітэт, нацыянальныя вобразы, вяртанне літаратурнай спадчыны.

Беларуская літаратура як самастойная частка сусветнай літаратуры.

Беларуская літаратура як раўнапраўная самастойная частка сусветнай літаратуры. Пытанне кантэксту: немагчымасць ацаніць нацыянальную літаратуру па-за еўрапейскай прасторай. Падкрэсленая арыентацыя новых праграм на вывучэнне беларускай літаратуры ў суадносінах з сусветнай. Крыніцы беларускай літаратуры (як і еўрапейскай) – антычнасць, Біблія, міф і ўласны фальклор. Этапы развіцця літаратуры. Аспекты вывучэння літаратуры: культуралагічны, псіхалагічны і ўласна літаратурны. Выхад да агульначалавечага зместу твораў праз узаемасувязь «ад беларускай літаратуры да сусветнай і ад сусветнай літаратуры да беларускай». Уклад айчынных даследчыкаў у вывучэнне беларускай літаратуры ў кантэксте сусветнай (Г. Я. Адамовіч, Л. П. Баршчэўскі, П. В. Васючэнка, Е. А. Лявонава і інш.).

Метадалагічныя асновы параўнальнага вывучэння беларускай літаратуры ў сярэдніх агульнаадукацыйных установах (на матэрыяле славянскіх)

Філасофскі і літаратуразнаўчы аспект параўнальнага вывучэння беларускай літаратуры ў сярэдняй школе. Псіхолага-педагагічнае абгрунтаванне параўнальнага вывучэння літаратуры ў сярэдняй школе. Метадычныя асновы параўнальнага вывучэння літаратуры. Вызначэнне агульных і нацыянальна-своеасаблівых рыс у творах блізкароднасных літаратур у ходзе вучэбна-выхаваўчага працэсу ў школе як найбольш эфектыўны сродак паглыбленага ўспрымання мастацкага твора. Параўнанне ў навучанні – распаўсюджаны дыдактычны прыём і мысліцельная аперацыя, выяўленне з іх дапамогай рыс падабенства і адрознення паміж пэўнымі прадметамі і з’явамі. Прымяненне ў практыцы вучэбнай работы.

Педагагічная тэорыя і метадычная мадэль вывучэння беларускай літаратуры ў славянскім кантэксце

Аналіз школьных праграм і падручнікаў па беларускай літаратуры. Прынцыпы, метады, прыёмы параўнальнага вывучэння славянскіх літаратур: прынцып даступнасці, прынцып развіццёвага навучання, прынцып свядомасці, прынцып навуковасці. Параўнальны метада адносна аб’ектаў розных нацыянальных літаратур, што карыстаецца прынцыпамі: суадносін, узаемнага дапаўнення, устанаўлення сувязей. Папярэдні аналіз супастаўляемых з’яў на ўзроўні зместу. Збліжэнне айчынай і замежнай літаратур праз паралельнае вывучэнне твораў, праз усведамленне ўзаемасувязі на аснове тэорыі літаратуры, праз знаёмства з асобнымі творамі замежнай літаратуры ў сувязі з вывучэннем айчынай, калі на падабенства толькі ўказваецца. Улік узроставых асаблівасцей вучняў.

Методыка параўнальнага вывучэння беларускай літаратуры ў 8-9 класах

Фарміраванне ўменняў параўнальна-тыпалагічнага аналізу і ўстанаўлення кантактных сувязей пры вывучэнні славянскіх літаратур у 8-9 класах сярэдняй школы: уменне знаходзіць агульныя тэмы у беларускай, украінскай, польскай літаратурах; уменне вызначаць блізкасць (адрозненне) ідэйна-эстэтычных пазіцый пісьменнікаў пры супастаўленні іх твораў; уменне супастаўляць элементы кампазіцыі; уменне вызначаць фальклорную першакрыніцу твора, суадносіць эпіграф і ідэйнае гучанне твора; уменне вызначаць адметнасць стылю; уменне параўноўваць вобразы і г. д. Пасціжэнне вучнямі вобразнай спецыфікі творчасці Адама Міцкевіча, Янкі Купалы, Тараса Шаўчэнкі, Якуба Коласа на прыкладзе вывучэння мастацкіх асаблівасцей твораў. Супастаўляльны аналіз арыгінала і перакладу.

Выяўленне агульнага і своеасаблівага пры параўнальным вывучэнні беларускай літаратуры ў 10-11 класах

Выпрацоўка ўменняў выяўляць адзінства сусветнага літаратурнага працэсу і ўсведамлення вучнямі нацыянальнай самабытнасці роднай літаратуры; уменняў вылучаць адзінае і непаўторнае ў творчым вобразе пісьменніка; уменняў знаходзіць тыпалагічныя падабенствы ў ідэйным і тэматычным змесце, у сюжэтнай і кампазіцыйнай аснове, вобразах, элементах стылю; уменняў вылучаць кантактныя сувязі – найбольш часта сустракаемы тып міжлітаратурнага ўздзеяння; уменняў супастаўляць біяграфіі пісьменнікаў адносна праблемы аўтарскіх пазіцый; уменняў параўноўваць розныя крытычныя інтэрпрэтацыі твораў; уменняў карыстацца прыёмам супастаўлення пры вывучэнні тэарэтычных паняццяў; уменняў адзначаць у роднасных прыватных паняццях агульнае і асаблівае.

Выяўленне агульнага і своеасаблівага пры параўнальным вывучэнні беларускай літаратуры ў кантэксце сусветнай у 10-11-х класах.

Прадугледжана самастойная работа студэнтаў па наступных тэмах:

- «Пан Тадэвуш» Адама Міцкевіча і «Новая зямля» Якуба Коласа: падабенства непадобнага.

- Адам Міцкевіч: беларускасць паэта еўрапейскай літаратуры. Беларускі каларыт у «Баладах і рамансах», драматычнай паэме «Дзяды», паэме «Гражына».

- Паэмы Янкі Купалы ў кантэксце славянскага рамантызму (Адам Міцкевіч, Тарас Шаўчэнка). Пяснярская місія прарока ў А. Міцкевіча і Я. Купалы.

- А. Пушкін і Беларусь: уплыў рускага паэта на творчасць беларускіх пісьменнікаў.

- Рэалізм «каралевы жывога слова» Элізы Ажэшкі . «Беларускія апавяданні і аповесці». «Хам» як твор нацыянальна самабытны.

- Творчасць Максіма Багдановіча і Поля Верлена. Мастацкі метады, пераклады.

- Творчасць Васіля Быкава і заходнееўрапейская проза (А. Камю, Ж.-П. Сартр): прытчывасць, іншасказанні, сімволіка.

Літаратура

1. Адамовіч Г. Я. 3 крыніцы сусветнай літаратуры: дапам. для настаўнікаў / Г. Я. Адамовіч. Мн., 1998.
2. Астраух А. Э. Беларуская літаратура ў кантэксце сусветнай: вучэб.-метадыч. дапам / А. Э. Астраух. Гродна, 2001.
3. Вывучэнне беларускай літаратуры ў кантэксце сусветнай: зб. навук. арт. / пад рэд. М. А.Лазарука. Мн., 1994.
4. Ивашин В. В. Изучение русской литературы во взаимосвязи с белорусской: пособие для учителя / В. В. Ивашин, М. А. Лазарук, Е. Я. Ленсу. Мн., 1988.

5. Литературное зарубежье: Проблема национальной идентичности: сб.ст. / РАН, Ин-т миров. лит.; редкол.: Ю. Я. Барабаш (отв. ред.) [и др.] М., 2000.
6. Нестеренко А. А. Русская литература в контексте мировой / А. А. Нестеренко, Г. М. Гронская, В. В. Гронский. Мн., 1998.